

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet fem motioner från allmänna motionstiden år 1998 som gäller vissa frågor om upphovsrätten till musikaliska verk.

I samband med ärendets behandling har utskottet gjort ett studiebesök hos STIM.

I ärendet har inkommit en skrivelse från Sveriges Hembygdsförbund.

Utskottet avstyrker bifall till motionerna.

Till betänkandet har fogats en reservation.

Motionerna

1998/99:L801 av Jeppe Johnsson och Ola Karlsson (m) vari yrkas

1. att riksdagen i enlighet med vad som anförts i motionen hos regeringen begär en översyn av tillämpningen av upphovsrättslagen och ideella organisationer,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att regeringen ej längre bör utse representanter i STIM:s styrelse.

1998/99:L803 av Eskil Erlandsson och Kenth Skårvik (c, fp) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i upphovsrättslagen att undantag kan medges för ideella organisationer,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om representanter i STIM:s styrelse.

1998/99:L805 av Helena Frisk m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en utredning av de upphovsrättsliga frågorna på musikområdet.

1998/99:L806 av Agneta Brendt och Sinikka Bohlin (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till att en översyn av upphovsrättslagen i enlighet med vad i motionen anförts kommer till stånd.

1998/99:Kr273 av Birgitta Sellén m.fl. (c) vari yrkas

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om statens uppdrag att utse ordförande och styrelseledamöter i STIM.

Utskottet

Allmän bakgrund

Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen) ger ett tidsbegränsat skydd åt den som skapat ett sådant verk. Skyddet innebär att skaparen av verket, exempelvis en kompositör, har rätt att utnyttja detta ekonomiskt och att han eller hon har ett visst ideellt betonat inflytande över hur och i vilka sammanhang det används. Har flera medverkat vid tillkomsten av det skyddade verket har var och en av dem upphovsrätt.

Upphovsmannens rätt att ekonomiskt utnyttja sitt verk innefattar en principiell ensamrätt att framställa exemplar av verket och att göra det tillgängligt för allmänheten, t.ex. genom att framföra det offentligt. Ett framförande är offentligt när det sker på en plats dit allmänheten äger tillträde. Även musik som spelas inom föreningar och liknande inte helt slutna kretsar räknas som offentligt framförd, och detta oavsett om tillställningarna anordnas regelbundet eller tillfälligt och om publiken betalar entré eller ej. Lika med offentligt framförande anses framförande som i förvärvsverksamhet anordnas inför en större sluten krets, framför allt på större arbetsplatser, såsom t.ex. industri-musik.

Syftet med att begränsa upphovsmannens rätt till offentligt framförande är sålunda att från ensamrätten undanta framföranden som sker inom privatlivet. En principiell utgångspunkt har därvid varit att åt upphovsmannen borde förbehållas rätt att ekonomiskt tillgodogöra sig alla sådana utnyttjanden av verket som har praktisk betydelse.

Det upphovsrättsliga skyddet gäller som regel under upphovsmannens livstid och till utgången av det sjuttionde året efter hans död.

I upphovsrättslagen finns också bestämmelser om skydd för vissa prestationer som, även om de inte kan betecknas som litterära eller konstnärliga verk, har ett visst samband med sådana verk och påkallar skydd efter liknande principer som gäller för upphovsrätten. Sådana s.k. närstående rättigheter ger bl.a. musiker, sångare, skådespelare och andra utövande konstnärer ett rättsligt skydd då de framför litterära eller konstnärliga verk. För de utövande konstnärerna gäller en 50-årig skyddstid, räknad från framförandet.

Den som gör intrång i de rättigheter som lagen ger rättighetshavarna kan dömas till straff och förpliktas utge skadestånd.

Rättigheterna enligt upphovsrättslagen tillämpas i första hand endast på svenska verk och prestationer. Det upphovsrättsliga skyddssystemet är dock internationellt, och de flesta länder är bundna av internationella konventioner på området. Den viktigaste av konventionerna är Bernkonventionen från år 1886 för skydd av litterära och konstnärliga verk. Denna har i dag drygt 100 medlemsstater. Konventionen bygger på principen om nationell behandling, vilken innebär att stater som är bundna av konventionen är skyldiga att ge upphovsrättsligt skydd åt verk från alla andra konventionsländer på samma sätt som man skyddar sina egna verk. Ett liknande internationellt skyddssystem gäller på de närstående rättigheternas område, framför allt genom Romkonventionen från år 1961 om skydd för utövande konstnärer, fonogram-

framställare och radioföretag. Även avtalet om handelsrelaterade aspekter av immaterialrätter (TRIPs) innehåller internationella åtaganden på det upphovsrättsliga området.

Skyddet för upphovsmän och innehavare av närstående rättigheter är i vissa avseenden inskränkt av hänsyn till allmänna eller enskilda intressen. Eftersom de upphovsrättsliga reglerna bygger på att rättighetshavarna skall ha en ensamrätt att bestämma över utnyttjandet av deras verk och prestationer, skall bestämmelserna om inskränkningar i skyddet tolkas restriktivt. Inskränkningarna i den svenska upphovsrättslagen måste också självfallet ligga inom ramen för vad som är tillåtet enligt de internationella konventioner på området till vilka Sverige är bundet.

Regler om vissa situationer då offentliga framföranden får ske utan tillstånd och utan att ersättning utgår för utnyttjandet av verken finns intagna i 21 § upphovsrättslagen. Där anges att utgivna verk får framföras fritt om framförandet inte är det huvudsakliga, om tillträdet är avgiftsfritt och om anordnandet sker utan förvärvssyfte. Denna inskränkning i det upphovsrättsliga skyddet gäller t.ex. vid framförande av marschmusik vid militära parader, vid processioner eller vid olika andra evenemang såsom idrottsevenemang och officiella högtidligheter. Musiken kan i dessa sammanhang visserligen vara viktig men är emellertid inte det huvudsakliga vid händelsen i fråga. Utanför bestämmelsens tillämpningsområde faller däremot tillställningar där framförandet av verket utgör själva ändamålet med arrangementet. Exempel på sådana tillställningar är avgiftsfria friluftsföreställningar och parkkonserter. Att publiken frivilligt erlägger ett bidrag föranleder inte att framförandet anses avgiftsbelagt. Med hänsyn till att innehavare av radio- och TV-apparater måste betala licensavgift anses däremot radio- och TV-utsändningar avgiftsbelagda.

Andra inskränkningar i ensamrätten då utgivna verk får framföras fritt enligt 21 § gäller vid undervisning, såsom studiecirkelverksamhet som sker inom folkbildningsorganisationernas ram, samt vid gudstjänster.

Inskränkningarna i 21 § gäller inte sceniska verk och filmverk och ger inte rätt att sända ut verken i radio eller TV. Genom en ändring i upphovsrättslagen år 1994 har vidare en tidigare inskränkning som gällde framföranden i allmännyttigt syfte (den s.k. välgörenhetsbestämmelsen) utmönstrats (prop. 1992/93:214, bet. LU44).

På det upphovsrättsliga området finns en rad olika organisationer som har till uppgift att ta tillvara de rättigheter som lagen ger upphovsmän och innehavare av närstående rättigheter. STIM (Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå) är en ekonomisk förening, till vilken tonsättare och författare genom ett anslutningsavtal upplåter sina rättigheter till offentligt framförande och inspelning på skiva, band, film osv. Föreningen tecknar avtal med musikanvändare och inkasserar och fördelar till rättighetshavarna ersättningen för offentliga framföranden och inspelningar. STIM, som har samarbete med liknande organisationer över hela världen, kontrollerar också att skyddad musik inte spelas offentligt eller i förvärvsverksamhet utan tillstånd.

Enligt stadgarna för STIM skall föreningens angelägenheter handhas av dess styrelse. Denna består av nio ledamöter, varav regeringen utser ordfö-

randen och ytterligare två ledamöter. Övriga ledamöter utses av Föreningen Svenska Tonsättare (FST), Föreningen Svenska Kompositörer Av Populärmusik (SKAP) samt Svenska Musikförläggareföreningen (SMFF). Styrelsen är i princip beslutför med sex ledamöter, dock skall alltid minst två av regeringen utsedda ledamöter vara närvarande.

Motionerna

I flertalet av de motioner som behandlas i förevarande betänkande riktas kritik mot de avgifter som ideella organisationer och studieförbund i samband med olika arrangemang måste betala till STIM. Sålunda anser Jeppe Johnsson och Ola Karlsson (båda m) i motion L801 att sådana organisationer bör undantas från ersättningsskyldighet. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen skall begära en översyn av tillämpningen av upphovsrättslagen i detta hänseende (yrkande 1).

Ett liknande yrkande återfinns i motion L806 av Agneta Brendt och Sinikka Bohlin (båda s), som menar att det måste ligga i riksdagens intresse att de ideella insatser som görs av organisationer och folkrörelser får en chans att utvecklas.

Helena Frisk m.fl. (s) framhåller i motion L805 (delvis) att det är angeläget att tydliggöra gränserna mellan ideellt och privat musikutnyttjande å ena sidan samt kommersiellt musikutnyttjande å andra sidan. I motionen begärs ett tillkännagivande om behovet av en utredning av de upphovsrättsliga frågorna på musikområdet.

Även Eskil Erlandsson (c) och Kenth Skårvik (fp) anser att STIM ställer orimliga krav på ersättning för den musik som framförs vid de ideella organisationernas och studieförbundens olika arrangemang. I motion L803 yrkar de att riksdagen skall begära förslag till en sådan ändring av upphovsrättslagen att undantag medges för ideella organisationer. Dessa organisationers vilja att verka i sin bygd, utan egen vinning, bör enligt motionärerna tas tillvara på ett för hela landets kulturutövning positivt sätt (yrkande 1).

Flera motionärer anser vidare att det engagemang som staten har i STIM:s styrelse rimmar illa med den hårdnande attityd som STIM intar i förhållande till de ideella organisationerna. I motion L801 av Jeppe Johnsson och Ola Karlsson (båda m) begärs ett tillkännagivande om att regeringen inte bör utse representanter i STIM:s styrelse (yrkande 2).

Ett motsvarande tillkännagivande begärs av Eskil Erlandsson (c) och Kenth Skårvik (fp) i motion L803 (yrkande 2).

I motion Kr273 av Birgitta Sellén m.fl. (c) framhålls att upphovsrättsorganisationerna numera är så välorganiserade och finansiellt starka att det inte längre finns några skäl för staten att vara engagerad i verksamheten. Regeringens uppdrag att utse ordförande och styrelseledamöter i STIM bör därför enligt motionärerna slopas. I motionen begärs ett tillkännagivande härom (yrkande 10).

Helena Frisk m.fl. (s) påpekar i motion L805 (delvis) att de skäl som tidigare fanns för ett statligt engagemang i STIM inte är lika starka som tidigare. Det kan i stället enligt motionärerna ifrågasättas om inte statens starka roll i STIM ger föreningen en alltför stark myndighetskaraktär. Motionärerna

efterlyser en utredning av de upphovsrättsliga frågorna på musikområdet och yrkar ett tillkännagivande härom.

Utskottets ställningstaganden

Vad först gäller det i motionerna upptagna spörsmålet om ideella organisationers avgifter till STIM vill utskottet inledningsvis påminna om att utskottet våren 1998 i betänkandet 1997/98:LU16 behandlat och avstyrkt en motion i vilken det yrkades att en utredning skulle tillsättas beträffande ungdomsföreningarnas skyldighet enligt upphovsrättslagen i fråga om avgifter till STIM. Utskottet erinrade därvid om att upphovsrätten är en del av förmögenhetsrätten och att det upphovsrättsliga skyddet bl.a. ger upphovsmannen ensamrätt att utnyttja det skyddade verket ekonomiskt. Detta gällde, påpekade utskottet, bl.a. offentliga framföranden av verk, vare sig det är fråga om levande framförande eller om framförandet förmedlas genom radio, TV, satellit, kabelnät, band- eller skivspelare. Utskottet sade sig vidare ha förståelse för den omtanke om ungdomsföreningarna som låg bakom det då aktuella motionsyrkandet. I sammanhanget måste emellertid, enligt vad utskottet anförde, beaktas att STIM i sin verksamhet förvaltar de enskilda upphovsmännens ekonomiska rättigheter. Dessa rättigheter är att se som förmögenhetstillgångar, och det borde enligt utskottets mening inte komma i fråga att genom lagstiftningsåtgärder ingripa i upphovsmännens möjligheter i vissa fall att ta till vara sina rättigheter.

Utskottet vidhåller nu sin tidigare uppfattning såvitt avser frågan om att lagstiftningsvägen inskränka upphovsmännens möjligheter att ta till vara sina rättigheter. I sammanhanget måste också beaktas att Sverige är bundet av internationella konventioner som begränsar konventionsstaternas möjligheter att inskränka de rättigheter som tillkommer upphovsmän och innehavare av närstående rättigheter. De bestämmelser om inskränkningar i upphovsrätten som lagen redan i dag innehåller och de gränsdragningsproblem som därvid kan göra sig gällande bör därför, enligt utskottets uppfattning, överlämnas till rättstillämpningen.

Mot bakgrund av vad som nu anförts avstyrker utskottet bifall till motionerna L801 yrkande 1, L803 yrkande 1, L805 i denna del och L806.

Vad härfter gäller frågan om statens engagemang i STIM erinrar utskottet om att denna fråga aktualiserats av Kulturutredningen, som i sitt slutbetänkande (SOU 1995:84) Kulturpolitikens inriktning föreslog att staten i framtiden inte skulle utse ordförande eller ledamöter i STIM:s styrelse. Enligt utredningen förlänade en sådan ordning organisationen ett drag av statlig instans som inte stämmer med dess roll som partsföreträdare för upphovsmännen. Kulturutredningens förslag beträffande STIM erhöll ett blandat mottagande hos remissinstanserna, och någon förändring av gällande ordning är, såvitt utskottet har sig bekant, för närvarande inte aktuell.

Utskottet kan för sin del inte se att innehållet i motionerna skulle utgöra skäl att förorda ett minskat statligt engagemang i STIM. Några andra omständigheter som talar för ett initiativ från riksdagens sida i sådan riktning föreligger enligt utskottets uppfattning inte heller. Tvärtom torde den marknadsdominans som följer med STIM:s verksamhet på området motivera

offentlig insyn med en fortlöpande och tillförlitlig granskning av verksamheten. Det faktum att STIM också tillämpar internationella konventionsförlpliktelser gör inte en statlig insyn i verksamheten genom styrelserepresentation mindre motiverad.

Mot denna bakgrund finner utskottet inte anledning att förorda någon riksdagens ytterligare åtgärd beträffande frågan om regeringens utseende av styrelserepresentanter i STIM, och utskottet avstyrker bifall till motionerna L801 yrkande 2, L803 yrkande 2, L805 i denna del och Kr273 yrkande 10.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *offentliga framföranden*

att riksdagen avslår motionerna 1998/99:L801 yrkande 1, 1998/99:L803 yrkande 1, 1998/99:L805 i denna del och 1998/99:L806,

2. beträffande *STIM*

att riksdagen avslår motionerna 1998/99:L801 yrkande 2, 1998/99:L803 yrkande 2, 1998/99:L805 i denna del och 1998/99:Kr273 yrkande 10.

res. (m, kd, c, fp)

Stockholm den 26 januari 1999

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

I beslutet har deltagit: Tanja Linderborg (v), Rolf Åbjörnsson (kd), Marianne Carlström (s), Stig Rindborg (m), Rune Berglund (s), Karin Olsson (s), Henrik S Järrel (m), Marina Pettersson (s), Elizabeth Nyström (m), Roland Larsson (s), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anders Berglöv (s), Viviann Gerdin (c) och Ulf Nilsson (fp).

Reservation

STIM (mom. 2)

Rolf Åbjörnsson (kd), Stig Rindborg (m), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Viviann Gerdin (c) och Ulf Nilsson (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 5 börjar med "Utskottet kan" och på s. 6 slutar med "yrkande 10" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning om att det statliga engagemanget i STIM:s styrelse rimmar illa med den hårdnande attityd som STIM på senare tid intagit i förhållande till de ideella organisationerna. Upphovsrättsorganisationerna är dessutom numera så välorganiserade och finansiellt starka att det inte heller längre finns någon egentlig anledning för staten att vara engagerad i verksamheten. Det kan till och med ifrågasättas om inte statens starka roll i STIM ger föreningen en alltför tydlig myndighetskaraktär. Enligt utskottets mening skulle mot denna bakgrund en lämpligare ordning vara att regeringen avstår från att utse ledamöter i STIM:s styrelse.

Vad utskottet nu anfört i fråga om regeringens utseende av styrelserepresentanter i STIM bör riksdagen, med bifall till motionerna L801 yrkande 2, L803 yrkande 2 och Kr273 yrkande 10 samt med anledning av motion L805 i denna del, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande STIM

att riksdagen med bifall till motionerna 1998/99:L801 yrkande 2, 1998/99:L803 yrkande 2 och 1998/99:Kr273 yrkande 10 samt med anledning av motion 1998/99:L805 i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.